

ISKOLAI KORTÁRSBÁNTALMAZÁS

- Az iskolai kortársbántalmazás szándékos, ismétlődő és egyenlőtlen erőviszonyok közötti károkozás.
- Kialakulása komplex folyamat, melyben egyéni, családi, kortárs és iskolai tényezők is közrejátszanak.
- Minden érintettre negatív hatással van, következményei a késői serdülőkorra és a felnőttkorra is kiterjedhetnek.
- Elterjedtségének vizsgálata számos módszertani nehézségbe ütközik, így azonos időszakban készült kutatások eredményei is jelentősen eltérhetnek.
- A 2018-as HBSC-kutatás szerint a magyar diákok 6–17 százalékát bántalmazták kortársaik, nemtől és korosztálytól függően. Az azonos évben készült PISA-mérés szerint a 15 éves diákok között 23% a bántalmazottak aránya.
- A magyar HBSC-adatok a kortársbántalmazás növekedésére utalnak 2001 és 2018 között. Emögött lehet ténylegesen a bántalmazás elterjedtebbé válása, de az is, hogy a vizsgált periódusban nőtt a témát övező társadalmi tudatosság ([Várnai 2019](#)).
- A két vizsgálat eltérő eredményekre jutott azt illetően, hogy van-e különbség a kortársbántalmazás gyakoriságában a diákok szocioökonómiai helyzete szerint.

Az iskolai agresszió nagy figyelmet kapott az elmúlt időszakban. Jelen Infojegyzet e kérdéskör egy részterületére, az iskolai kortársbántalmazásra fókuszál, bemutatva a téma alapvető fogalmait és a jelenség magyarországi elterjedtségét.

Definíció

Bár a köznapi nyelvhasználatban a bántalmazás, az agresszió és az erőszak kifejezések sokszor egymás szinonimájaként fordulnak elő, a téma lehatárolásához érdemes az ezek közötti viszonyrendszert felvázolni. Az **agresszió** „*olyan viselkedés, amellyel valaki szándékosan sérülést vagy kényelmetlenséget okoz másnak*” (Olweus 1973-t idézi [Olweus 1999:718](#)). Az erőszak és a bántalmazás az agresszió sajátos megkülönböztető jegyekkel bíró megnyilvánulási formái, melyek között átfedés is előfordulhat. Az **erőszak** során az elkövető saját testi erejét vagy tárgyat használ a károkozáshoz. **Iskolai kortársbántalmazásról** pedig akkor beszélünk, ha egy diákkal szemben egy vagy több diák agresszíven lép fel, és e negatív cselekedet:

- szándékos;
- hosszabb időn keresztül, ismétlődően nyilvánul meg, valamint
- az elkövető és az áldozat között hatalmi egyensúlyhiány áll fenn ([Olweus 1999:717–719](#)).

E jelenséget angolul a **bullying** szó ragadja meg, pontos magyar megfelelője azonban nincs ([Várnai et al. 2016](#)). Emiatt egyrészt bevett a magyar szakirodalomban is az angol kifejezés használata, másrészt eltérő magyar kifejezésekkel találkozhatunk az e témával foglalkozó tanulmányokban. Így a bántalmazás mellett megjelenik például az iskolai zaklatás, az iskolai erőszak, a pszichoterror vagy épp a basáskodás is.

A KORTÁRSBÁNTALMAZÁSSAL KAPCSOLATOS ALAPISMERETEK

Számos szerző készített összefoglaló munkát az iskolai bántalmazás témaköréről, a következőkben Buda ([2008](#)), a European Schoolnet ([2015](#)) és Várnai et al. ([2016](#)) alapján emelünk ki egyes témaköröket, helyenként további hivatkozásokkal kiegészítve.

A bántalmazás tradicionális megnyilvánulásait tekintve lehet fizikai, verbális és kapcsolati. Ez utóbbi az áldozat csoportban elfoglalt helyét, kapcsolatrendszerét támadja, például pletyka terjesztésével vagy kiközösítéssel. Az utóbbi években e formák mellett egyre nagyobb figyelem irányult az **internetes bántalmazásra** (cyberbullying), a koronavírus-járvány miatti távolléti oktatás pedig olyan speciális helyzetet teremtett, amelyben még inkább előtérbe került. Több kutató szerint a cyberbully-

ing a kortársbántalmazás más megnyilvánulásaihoz képest **sajátos karakterisztikákkal** rendelkezik, így pl.:

- közömbössé teszi az elkövetőt az áldozat érzelmeinek felismerésére;
- anonim is lehet, így kisebb a visszatartó erő;
- az áldozat az otthonában is kiszolgáltatott, e folytonos kitettség pedig ellehetetleníti a stresszfeldolgozást ([Parti 2016](#)).

Jelen háttéranyagban az eltérő karakterisztikák miatt csak a bántalmazás tradicionális formáival foglalkozunk.

Az iskolai bántalmazás szereplői között megkülönböztethetők a bántalmazók, az áldozatok – köztük speciális csoportot alkotva a bántalmazó-áldozatok –, illetve a szemlélők. A szemlélők csoportja nem homogén, megtalálhatók köztük olyan diákok, akik támogatják a bántalmazót, mások tétlen szemlélők – akik közömbösségből vagy félelemből nem avatkoznak közbe –, míg megint mások fellépnek a bántalmazás ellen és védelmükbe veszik az áldozatot. A diákok a szituációtól, a bántalmazásban érintettek személyétől és hangulatuktól függően is kerülhetnek egyik vagy másik szerepbe. (További részletekért lásd [Lendvai et al. 2018:19–23](#).)

Az iskolai bántalmazás **kialakulása komplex folyamat, számos tényező kölcsönhatásának eredménye**. A szakirodalom különböző egyéni, családi, kortárs és iskolai tényezőt azonosít, melyek közrejátszanak a bántalmazás kialakulásában vagy épp megelőzésében. **Iskolai szintű hajlamosító tényezők** a rossz iskolai légkör, az iskolához való kötődés alacsony szintje, a távolságtartó tanár-diák viszony, valamint az iskolai bántalmazás burkolt elfogadása, a bántalmazás elleni fellépés hiánya, vagy az esetleges szankciók nem következetes alkalmazása. (További részletekért lásd: [European Schoolnet 2015:15–19](#).)

A kortársbántalmazás **negatív hatásai minden szereplőt érintenek és hosszútávúak** – a késői serdülőkorra és a felnőttkorra kiterjedőek – **is lehetnek**. Az áldozatoknál jelentkező leggyakoribb hatások a depresszió, a szorongás, az öngyilkossági gondolatok és viselkedés, az

alacsony önbecsülés, a beilleszkedési nehézségek és az elmagányosodás, a pszichoszomatikus tünetek és a romló tanulmányi teljesítmény. (További részletekért lásd: [Várnai et al. 2016:18–20](#).)

A KORTÁRSBÁNTALMAZÁS PREVALENCIÁJA

Mérési, módszertani nehézségek

Annak vizsgálata, hogy a kortársbántalmazás mennyire elterjedt az iskolákban, számos mérési, módszertani nehézségbe ütközik. A nemzetközi összevetést megnehezíti, hogy a magyar mellett sok más nyelvben sincs a bullyingnak pontos megfelelője, így a jelenség megragadásának **nyelvi, fordítási akadályai** vannak. Továbbá **kulturális sajátosságok** is befolyásolhatják a használt kifejezés interpretációját. Emellett a fiatalok jellemzően nem ugyanúgy értelmezik a kortársbántalmazást, mint az azt vizsgáló kutatók, ráadásul **további értelmezésbeli különbségek** is előfordulhatnak a körükben, például életkoruktól vagy érintettségüktől függően. Így gyakori, hogy egy országon belül is nagyon eltérő eredményekre jutnak a kutatások ([Várnai, 2019](#)). Emiatt az egyes eredmények értelmezésekor érdemes figyelembe venni a kutatás fókuszát, vizsgált korosztályát és alkalmazott módszertanát.

A kutatások tipikusan két módszert alkalmaznak. Az egyik során mielőtt rákérdeznének arra, hogy milyen gyakran válnak a diákok áldozattá vagy elkövetővé, megadják a **kortársbántalmazás definícióját**. A másik során a diákok egy listát kapnak a **kortársbántalmazás egyes megnyilvánulási formáiról**, és azok bekövetkezési gyakoriságáról kérdezik őket ([Várnai et al. 2016](#)). A következőkben ismertetett kutatások közül az Iskoláskorúak Egészségmagatartása (Health Behaviour in School Aged Children, [HBSC](#)) előbbi, míg a [PISA-mérés](#) az utóbbi megközelítést használja.

A HBSC-kutatás eredményei

Az [Egészségügyi Világszervezet](#) közreműködésével megvalósuló nemzetközi kutatás a 11, 13 és 15 éves diákok egészségmagatartásának különböző aspektusait vizsgálja. A kutatásban

Magyarország az 1985/86-os tanév óta vesz részt, a **legutóbbi adatfelvétélre 2017/18-ban került sor**. A HBSC hálózatának jelenleg 50 ország és régió a tagja.

A kutatás (Inchley et al. [2020a](#); [2020b](#)) során azt tekintik bántalmazottnak, akit az utóbbi néhány hónapban legalább kétszer bántalmaztak az iskolában, míg elkövetőnek azt, aki ugyanilyen gyakorisággal bántalmazott másokat. 2018-ban a **bántalmazás Lettorszáiban, Litvániaiban és Moldovában volt a legelterjedtebb**. Magyarországon a bántalmazottak aránya 6 és 17 százalék között mozgott nemtől és korosztálytól függően, míg a HBSC-átlag 8 és 12 százalék közötti volt (lásd 1. ábra). **Hazánkban a 11 éves korosztályban volt a legmagasabb az áldozatok aránya**, ráadásul 2014-hez képest szignifikánsan nőtt – 5 százalékponttal – mind a lányok, mind a fiúk körében.

Az elkövetők aránya Magyarországon 3 és 11 százalék közötti volt, míg a HBSC-országok átlaga 4 és 9 százalék között változott a nem és az életkor függvényében (lásd 1. ábra). Országokon átívelő jelenség, hogy **a fiúk nagyobb valószínűséggel váltak elkövetővé**. Hazánkban a 11 évesek közt szignifikánsan nőtt – 3 százalékponttal – a bántalmazók aránya 2014 óta.

A kutatás azt is vizsgálta, hogy a **bántalmazás terén jelentkeznek-e társadalmi egyenlőtlenségek**. A diákok szocioökonómiai háttere szerint **csak kevés országban volt eltérés**, és ennek irányában **nem rajzolódott ki azonos mintázat**. Magyarországon az alacsony szocioökonómiai státuszú lányok 10, a fiúk 14 százaléka vált bántalmazottá, míg a magas státuszú diákok között ez az

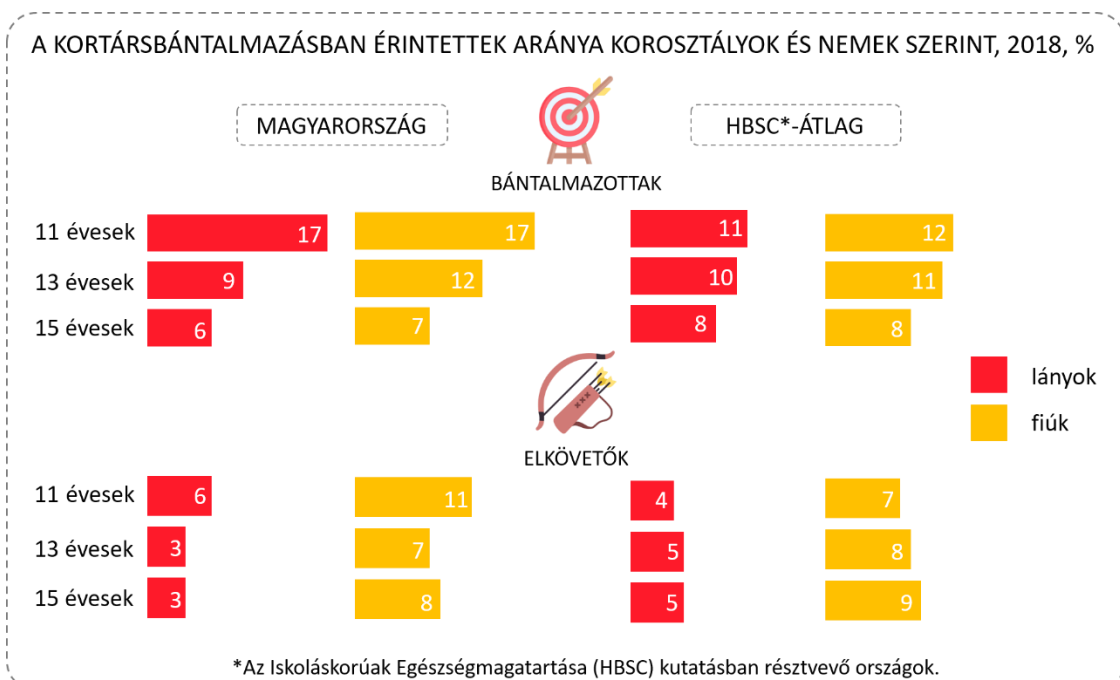
arány 10, illetve 12 százalék volt. Az elkövetők aránya az alacsony és a magas szocioökonómiai státuszú lányoknál is 5 százalék volt, míg a fiúknál a magas státuszúak körében volt magasabb ez az érték (12% és 8%). E különbségek azonban nem szignifikánsak.

A PISA-mérés eredményei

A 15 éves diákok körében készülő PISA-mérés ([OECD 2019](#); [OECD 2020](#)) **2018-as adatfelvétele** során arról kérdezték a tanulókat, hogy az utóbbi 12 hónapban milyen gyakran tapasztalták a következőket más tanulók részéről az iskolában (a kérdés utalt arra is, hogy akár a közösségi médián keresztül is történhetek egyes események):

- Szándékosan kihagytak valamiből. (Kapcsolati bántalmazás.)
- Kigúnyoltak. (Verbális bántalmazás.)
- Megfenyegettek. (Verbális/fizikai bántalmazás.)
- Elvették vagy tönkretették a dolgaikat. (Fizikai bántalmazás.)
- Megütöttek vagy meglöktek. (Fizikai bántalmazás.)
- Csúnya pletykákat terjesztettek rólam. (Kapcsolati bántalmazás.)

1. ábra:

Forrás: Infoszolg/Inchley et al. [\(2020b\)](#).

A magyar tanulók 23 százaléka nyilatkozott úgy, hogy havonta legalább néhányszor bántalmazták (a továbbiakban bántalmazottaként utalunk e csoportra), ami azonos az OECD-átlaggal. Az OECD-országok körében a bántalmazottak aránya Lettorszában volt a legmagasabb (35%) és Koreában a legalacsonyabb (9%). Magyarországon a leggyakrabban előforduló bántalmazási esemény a pletykaterjesztés volt; ez a diákok 13 százalékával történt meg havonta legalább néhányszor. A fizikai bántalmazás megnyilvánulási formái kisebb arányban voltak jelen, ezek mindegyike a tanulók 7–7 százalékát érintette ilyen gyakorisággal.

Az egyes iskolákban jelentősen eltér a bántalmazás elterjedtsége. A magyar tanulók közel ötöde járt olyan iskolába, ahol a bántalmazott diákok aránya alacsonynak tekinthető, legfeljebb 10 százalék. A tanulók öt százaléka azonban olyan intézményben tanult, ahol a bántalmazott diákok aránya az 50 százalékot is meghaladta. Az iskola egyes jellemzőit tekintve látható, hogy a szocioökonómiai szempontból hátrányos helyzetű iskolákban magasabb a bántalmazott diákok aránya (34%), mint az átlagos (21%) vagy jó helyzetben lévő iskolákban (16%). Valamint a 3 000 fő alatti települések iskolái is kitettebbek (38%), mint a 100 000 fő feletti nagyvárosok intézményei (21%).

A diákok egyes karakterisztikái szerint Magyarországon a bántalmazottak aránya magasabb:

- a fiúk körében (26%), mint a lányoknál (20%);

- a szocioökonómiai státuszuk szempontjából hátrányos helyzetűek között (26%), mint az előnyös helyzetűek körében (17%);
- a még általános iskolába járó 15 évesek esetében (39%), mint a már középiskolában tanulóknál (21%);
- a PISA-vizsgálat szövegértési moduljában alacsonyan teljesítő tanulók között (36%), mint a magasan teljesítőknél (16%).

A PISA-jelentésben a kortársbántalmazás és a tanulói teljesítmény közötti kapcsolatot is vizsgálták. A havonta legalább néhányszor bántalmazott diákok szövegértési teljesítménye 23 ponttal elmaradt a kevésbé gyakran vagy nem bántalmazott diákokétól, kontrollálva a diák és az iskola szocioökonómiai profiljára. Az OECD-átlag hasonló, 21 pont. Ugyanakkor a kortársbántalmazás és a tanulói teljesítmény közötti kapcsolat eltérő a bántalmazás egyes formáit tekintve. Az eredmények arra utalnak, hogy a fizikai bántalmazás erősebb kapcsolatot mutat a gyengébb eredményekkel. Magyarországon 50 ponttal alacsonyabb azon diákok teljesítménye, akiket havonta legalább néhányszor megütnek vagy meglöknék a diáktársaik, mint azoké, akiket ennél ritkábban vagy soha.

A vizsgálat a kortársbántalmazás elleni attitűdökre is kitért. Az ezekre vonatkozó különféle állításokkal a magyar diákok 75–85 százaléka értett egyet. A legnagyobb arányban a diákok azt a véleményt osztották, hogy jó dolog, ha valaki kiáll a bántalmazott diáktársaiért.

Források:

- Inchley et al. (eds). Spotlight on adolescent health and well-being. Findings from the 2017/2018 Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) survey in Europe and Canada. International report. [Volume 1](#) & [Volume 2](#) – WHO Regional Office for Europe, 2020a; 2020b.
- PISA 2018 Results (Volume III). What School Life Means for Students' Lives – [OECD](#), 2019.
- "Students' exposure to bullying: Based on students' reports", in PISA 2018 Results (Volume III): What School Life Means for Students' Lives – [OECD](#), 2020.

Készítette: Holle Alexandra
Képviselői Információs Szolgálat
E-mail: infoszolg@parlament.hu

infoszolg

Internet: www.parlament.hu/infoszolg
Intranet: intra.parlament.hu/infoszolg/
Tel.: (1) 441-6486